

Monumentnummer*: 531342

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Status **rijksmonument**
Inschrijving register* **31 oktober 2014**
Kadaster deel/nr **82726/174**

Woonplaats* **Weesp**   *Gemeente** **Amsterdam**   *Provincie** **Noord-Holland**

Locatiennaam **Weesp**   *Locatieomschrijving* **Fort Uitermeer**

Kadastrale gemeente* **Weesp**   *Sectie** **G**   *Kadastraal object**   *Appartement aanduiding*   *Grondperceel* **649**

*Omschrijving***

Cluster 4. Ruïne van toren.

NIEUWE HOLLANDSE WATERLINIE

Inleiding

RUÏNE VAN DE TOREN als markantste gebouwde onderdeel van het Fort Uitermeer. Fort Uitermeer kent een aantal bouwperiodes van de 17de tot en met de 20ste eeuw, waaruit enkele bouwwerken resteren. De toren aan de noordzijde van Fort Uitermeer dateert uit 1845. Het had de functie van reduit, een plek waar de manschappen zich ter verdediging konden terugtrekken als de rest van het fort niet meer te houden was. Het torenfort Uitermeer was onderdeel van een bouwcampagne van torenforten langs de rivieraccessen onder leiding van de genieofficier Merkes van Gendt. De torens van de torenforten waren 'bomvrij' gebouwd. Afhankelijk van de periode van ontstaan - en daarmee van de te verwachten inslagkracht van projectielen - werd van 'bomvrije gebouwen' gesproken, wanneer ze werden geacht bestand te zijn tegen een van tevoren gedefinieerd aantal inslagen van zwaar kaliber. De torens hebben gewoonlijk een ongeveer cirkelvormig grondplan met een diameter van enkele tientallen meters. Ze werden oorspronkelijk omgeven door een droge of een natte gracht en waren opgenomen in een omringend aardwerk met wal(len). Ze zijn twee of drie verdiepingen hoog en bestaan uit zwaar - meters dik - metselwerk. Uitgangspunt was dat de ronde vorm goed bestand was tegen inslagen van

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

kanonvuur, terwijl de defensieve kracht naar alle richtingen min of meer gelijkwaardig kon zijn. Door opstelling van ver reikend geschut bovenop de torens - waar tevens de uitkijk was gevestigd - dacht men in een gunstige verdedigende positie te verkeren. Voor de nabije verdediging dienden (talrijke) geweer- en geschutsopeningen. Het torenfort op Uitermeer is een van de eerste torenforten die in Nederland zijn gebouwd. Er werd een separate natte gracht omheen gegraven, die in rechtstreekse verbinding stond met de Vecht. Over de gracht lag een ophaalbrug. Omdat vanwege de verbetering van het geschut en later de uitvinding van de brisantgranaat ook de toren op Uitermeer al snel een kwetsbaar object bleek, werd het bouwwerk in 1876 ontdaan van de borstwering en geschutsopstellingen. De gracht werd gedempt, de ophaalbrug afgebroken en de toegang dichtgemetseld. Tegen de toren kwam een nieuw wachtgebouw. Zowel de toren als het wachtgebouw werd aan de oostzijde (de frontzijde) aangeaard.

Alle aardwerken, inclusief die bovenop de gebouwen, zijn verwijderd of geëgaliseerd in de jaren 1954-1955, toen het fort door defensie in gebruik werd genomen als munitieopslagterrein. Ook is destijds de gracht deels gedempt en de toren nog verder gesloopt, waardoor het in ruïneuze toestand geraakte. De ruïne is intussen geconsolideerd. Het wachthuis is verdwenen, maar ondergronds resteren de fundamenteën. De huidige toegang tot het fort bevindt zich ter plaatse van de ingang van het wachthuis, maar deze is verbreed en verhoogd. De ruimtes in de toren zijn merendeels open door het grotendeels ontbreken van binnenmuren, maar daar waar de binnenmuren resteren, fungeren ze als slaap- en overwinteringsplaats voor vleermuizen. Bij de restauratie en consolidatie van het fort rond 2003-2006 is de separate gracht weer teruggebracht en is ook de directe verbinding met de Vecht hersteld.

Omschrijving

RUÏNE VAN DE TOREN van het Fort Uitermeer, gelegen aan de noordzijde van het forteiland. Het is een cirkelvormig bakstenen gebouw uit 1845, voorzien van dikke muren en schietgaten van verschillende afmeting op elk van de verdiepingsniveaus. Rondom de voormalige open binnenplaats bevinden zich de restanten van de ruimtes voor de manschappen, oorspronkelijk twee verdiepingen hoog, maar nu zonder tussenvloeren en binnenmuren. De bovenste verdieping heeft gedeeltelijk betonnen en deels nog de gewelfde gemetselde plafonds. Het fort was als bomvrij gebouw bedoeld en daarom zijn zowel de muren als gemetselde plafonds ruim een meter dik. Van twee van de ruimtes resteren de binnenmuren. Ook zijn er nog enkele oorspronkelijke details, zoals druipkokers die het regenwater moesten opvangen. Aan de zuidwestzijde van het torenfort is een ingang, afgesloten door een hekwerk (niet-oorspronkelijk). Deze ingang ligt ter plaatse van een uit 1846 daterend wachthuis waarvan de fundamenteën zichtbaar zijn geworden bij het uitgraven van de gracht. De oorspronkelijke ingang, waar ook de ophaalbrug naar toe leidde, ligt meteen rechts hiervan. Bij de restauratie in de jaren 2003-2006 is de gedempte fortgracht uitgegraven waardoor de toren nu weer in het water staat.

Waardering

De RUÏNE VAN DE TOREN is van algemeen belang vanwege:

* Cultuurhistorische waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie zoals deze is ontworpen door C.R.T. Kraijenhoff en in eerste aanleg vanaf 1815 door hem, Jan Blanken en majoor-ingenieur Willem Offerhaus is aangelegd en daarna door anderen gedurende ongeveer 125 jaar versterkt en verbeterd.

* Architectuurhistorische waarden in het bijzonder als uiting van de militair-strategische bouwkunde, die gebaseerd is op: a. het systeem van inundatie en accesverdediging (19de eeuw), b. de wedloop met de zich versterkende offensieve middelen (19de eeuw) Het betreft hier een toren van een torenfort bij een rivieracces, gebouwd onder leiding van genieofficier Merkes van Gendt en daterend uit 1845.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

* Ensemblewaarde en situationele waarden als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Tevens vanwege de functionele en fysieke samenhang met de overige onderdelen van het complex.

* Het onderdeel is zeldzaam omdat er slechts tien bomvrije torens in Nederland resteren, waarvan deze als enige als ruïne bewaard is.

* Het onderdeel is matig gaaf bewaard omdat het, deels afgebroken zijnde en later opgeblazen, is geconsolideerd als ruïne, maar mede hierdoor ook goed herkenbaar is als bomvrije toren.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Fort, vesting en -onderdelen

Functie